

לקט מקורות לשיעור ראשון בנושא היסודות ההלכתיים למנין שוויוני-הלכתי

1. מהו דבר שבקדושה

ישעיהו פרק ו

(א) בשנת מות המלך עזיהו ואראה את אדני ישב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל: (ב) שרפים עמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתיים יכסה פניו ובשתיים יכסה רגליו ובשתיים יעופף:

(ג) וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כג עמוד ב

משנה. אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהם, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא, ואין עושין מעמד ומושב, ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים, וברכת חתנים, ואין מזמנין בשם פחות מעשרה, ובקרקעות - תשעה וכהן, ואדם כיוצא בהן.

גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דאמר קרא +ויקרא כ"ב+ ונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע? - דתני רבי חייא: אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם +במדבר ט"ז+ הבדלו מתוך העדה, ואתיא עדה עדה, דכתיב התם +במדבר י"ד+ עד מתי לעדה הרעה הזאת, מה להלן עשרה - אף כאן עשרה.

ואין עושין מעמד ומושב פחות מעשרה, כיון דבעי למימר עמדו יקרים, עמודו! שבו יקרים, שבו! - בציר מעשרה לאו אורח ארעא. ואין אומרים ברכת אבלים וברכת חתנים (וכו'), מאי ברכת אבלים? - ברכת רחבה. דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: ברכת אבלים בעשרה, ואין אבלים מן המנין. ברכת חתנים בעשרה - וחתנים מן המנין. ואין מזמנין על המזון בשם פחות מעשרה (וכו'), כיון דבעי למימר נברך לאלהינו - בציר מעשרה לאו אורח ארעא.

ר"ן על הר"ף למגילה דף יג ע"ב

והאי טעמא סגי לאין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה משום קדושה דאית בהו. ולאין נושאים את כפיהם מטעמא דכתיבנא במתניתין ולא אצטריכו בגמרא לפרושי

רבנו יונה ברכות דף יג ע"א בדפי הר"ף.

ולענין קדושה של ברכת יוצר אור וקדושה של ובא לציון גואל אם צריך עשרה אם לאו. נחלקו בו המפרשים יש אומרים דבכלל דבר שבקדושה הוי ואין אומרים אותו בפחות מעשרה ואומר כשמגיע ל"שפה ברורה' ידלג אותו אבל רבני צרפת ז"ל ומקצת הגאונים ז"ל שמותר היחיד לאומרו דלא הוי בכלל דבר שבקדושה אלא נקדישך שאנו מקדישין אותו ובכיוצא בזה אמרו שאין לנו לעשותו בפחות מעשרה אבל קדושה של יוצר שאין אנו מקדישין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו מותר ביחיד דאינו אלא כמו סיפור. וכן גם כן 'ובא לציון' כיון שאינו אלא פסוקים בעלמא שאנו אומרים אותם אין בכך כלום. ולזה נוטה דעת מורי הרב נר"ו. ודייק הכי מדאמרינן כל דבר שבקדושה ובוודאי בכלל דבר שבקדושה הוי ק"ש, שאין לך דבר שבקדושה יותר מדבר שיש בו עול מלכות שמים ואפ"ה אינו בכלל זה הדין, דמותר לקרותה ביחיד. וכיון שאנו רואים שק"ש אינה בזה הדין ומותר לקרותה ביחיד, שמע מינה ד'כל דבר שבקדושה' אינו רוצה לומר כל דבר שיש בו קדושה, אלא הכי קאמר כל דבר שהותקן לאומרו בעשרה מתחילה משום קדושה אינו בפחות מעשרה. ומשום הכי קורין ק"ש ביחיד מפני שלא הותקנה מתחילה בעשרה, וקדושה של יוצר אור ג"כ לא הותקנה בעשרה כמו הקדושה של נקדישך, א"כ קורין אותה ביחיד. ותדע שלא הותקנה מתחילה בעשרה כמו נקדישך, שבכל נוסח התפילות תמצא כתוב בברכות יוצר אור בנוסח היחיד הקדושה, וקדושת נקדישך אינה כתובה בנוסח היחיד, דמשמע שזו בלבד התקינה בעשרה.

רשב"א למגילה דף כג ע"ב

"פ"י בני אדם שבאין בבית הכנסת אחר שקראו הציבור את שמע ואו' קדיש וברכו וברכה ראשונה של ק"ש מפני שיש בה קדושה, והילכ' אין פורסין אותה בפחות מ'י', דכל דבר שבקדושה אין פחות מ'י'".

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מט עמוד ב

משנה. כיצד מזמנין? בשלשה - אומר: נברך, בשלשה והוא אומר: ברכו, בעשרה אומר: נברך אלהינו, בעשרה והוא - אומר: ברכו; אחד עשרה, ואחד עשרה רבוא. במאה - הוא אומר: נברך אלהינו אלהי ישראל, באלף והוא אומר: ברכו, ברבוא - אומר: נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו, ברבוא והוא - אומר: ברכו, כענין שהוא מברך כך עונים אחריו: ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו, רבי יוסי הגלילי אומר: לפי רוב הקהל הם מברכים, שנאמר: +תהלים ס"ה+ במקלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. אמר רבי עקיבא: מה מציינו בבית הכנסת - אחד מרובים ואחד מועטים אומר ברכו את ה'. רבי ישמעאל אומר: ברכו את ה' המבורך.

מדרש תנאים לדברים פרק לב פסוק ג

ר' יוסה אומ' מנ' לעומד בבית הכנסת ואומ' ברכו את ה' המבורך והן עונין אחריו ברוך ה' המ' לעולם ועד לכך נאמר כי שם ה' אק' הבו גדל לאלה':

טור אורח חיים סימן נה

ואומר קדיש וא"א אותו בפחות מעשרה דכל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו וקדושה א"א אותו בפחות מעשרה. ומיהו אם התחילו בעשרה ויצא אחד מהם גומר הקדיש או הקדושה ואלו היו"ד צריך שיהו כולם בני חורין וגדולים שהביאו ב' שערות ויש שמתירין לצרף קטן עם ט' על ידי חומש שנותנין בידו. וא"א ז"ל כתב שאין לצרפו עד שיביא שתי שערות לא לתפילה ולא לברכת המזון

שולחן ערוך אורח חיים סימן נה סעיף א

אומרים קדיש. וא"א אותו בפחות מ'י' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות, וה"ה לקדושה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה.

טיבה של קבלת שבת

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט עמוד א

רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת, ואמר: בואי כלה בואי כלה.

רמב"ם הלכות שבת פרק ל הלכה ב

איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך, וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך.

שולחן ערוך אורח חיים סימן רסא סעיף ד

אחר עניית ברכו, אע"פ שעדיין יום הוא, אין מערבין ואין תומנין משום שהוא קבליה לשבת עליה; ולדין הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו.

משנה ברורה סימן רסא ס"ק לא

(לא) כעניית ברכו - דמסתמא כיון שמזכיר שבת הוי כקבלה. וכתב המ"א ועתה נוהגין לומר מזמור שיר וגו' ואפ"ה עושין כל המלאכות עד ברכו [והיינו כשהזמן הוא קודם בין השמשות] והטעם משום דמעיקרא הכי קבלו עלייהו ואין מתכוונים בזה לקבלה. וכ"ז בזמן המג"א אבל במקומותינו המנהג כהיום מיד שאומרים מזמור שיר מקבלין הצבור שבת עלייהו ואסור בכל המלאכות אפילו עדיין היום גדול [פמ"ג]

ודה"ח] וכתב בספר דרך חכמה דה"ה במקומות שנוהגין לומר לכה דודי ומסיימין בואי כלה הוי קבלת שבת ממש ועיין בתו"ש:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רסז סעיף ב

מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד (וע"ל סי' רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה).

משנה ברורה סימן רסז ס"ק ב

(ב) מקדימין - משום דהוי נהיגי עלמא לקבל עליהם שבת מכי פתח הש"ץ ברכו וכדלעיל בסימן רס"א ס"ד לכך מהנכון להקדים להתפלל ערבית כדי להקדים הקבלת שבת וה"ה דיכול לקבל עליו שבת קודם תפלת ערבית:

2. צירוף נשים למניין – האם נשים יכולות להצטרף למניין

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מה עמוד א-ב

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. תא שמע: נשים מזמנות לעצמן, ועבדים מזמנים לעצמן, נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן - אין מזמנין; (והא נשים אפילו מאה) והא מאה נשי כתרי גברי דמיין, וקתני: נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן! - שאני התם, דאיכא דעות. - אי הכי אימא סיפא: נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין, אמאי לא? והא איכא דעות! - שאני התם - משום פריצותא.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מז עמוד ב – מח ע"א

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. אמר רבי יוסי: קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו. והא תנן: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם! - הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו - אבל עושין אותו סניף לעשרה. ואמר רבי יהושע בן לוי: תשעה ועבד מצטרפין. מיתבי: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה; שחרר אין, לא שחרר לא! - תרי אצטריכו, שחרר חד ונפיק בחד. והיכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר: +ויקרא כה+ לעלם בהם תעבדו! - לדבר מצוה שאני. - מצוה הבאה בעבירה היא! - מצוה דרבים שאני. ואמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו - קבל עליו שכר כולם. שכר כולם - סלקא דעתך? אלא אימא: נותנין לו שכר כנגד כולם.

אמר רב הונא: תשעה וארון מצטרפין. אמר ליה רב נחמן: וארון גברא הוא? - אלא אמר רב הונא: תשעה נראין כעשרה מצטרפין. אמרי לה: כי מכנפי; ואמרי לה: כי מבדרי. אמר רבי אמי: שנים ושבת מצטרפין. אמר ליה רב נחמן: ושבת גברא הוא? - אלא אמר רבי אמי: שני תלמידי חכמים המחדדין זה את זה בהלכה מצטרפין. מחוי רב חסדא: כגון אנא ורב ששת. מחוי רב ששת: כגון אנא ורב חסדא.

אמר רבי יוחנן: קטן פורח מזמנין עליו. תניא נמי הכי: קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו, ושלא הביא שתי שערות - אין מזמנין עליו, ואין מדקדקין בקטן. הא גופא קשיא! אמרת: הביא שתי שערות - אין, לא הביא - לא, והדר תני: אין מדקדקין בקטן, לאתווי מאי? לאו לאתווי קטן פורח. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן: קטן היודע למי מברכין - מזמנין עליו. אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה, אמר להו רבה: למי מברכין? אמרי ליה: לרחמנא. - ורחמנא היכא יתיב? רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא. אמר להו רבה: תרוויכו רבנן הויתו. היינו דאמרי אינשי: בוצין בוצין מקטפיה ידיע.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב

וכמה פרהסיא? - אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. פשיטא, ישראלים בעינן, דכתיב +ויקרא כ"ב+ ונקדשתי בתוך בני ישראל. בעי רבי ירמיה: תשעה ישראל ונכרי אחד מהו? תא שמע, דתני רב ינאי אחוה דרבי חייה בר אבא: אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם +במדבר ט"ז+ הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה וכולהו ישראל - אף כאן עשרה וכולהו ישראל.

תוספות מסכת ברכות דף מז עמוד א

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא קטן היודע - משמע דקאי נמי ארבי יוחנן ולא נהירא שהרי אין דרך הגמרא שסותר דברי אמוראים והברייתא שהביא ר' יוחנן בלא שום טעם וי"ל דקאי אקטן פורח כלומר קטן פורח מזמנין עליו היינו דוקא היודע למי מברכין ותרווייהו בעינן ולפירושינו צ"ל דלא מייתי עובדא דאביי ורבא לענין אזמוני עלייהו אלא לפרש מהו קטן היודע למי מברכין דמסתמא לא פורחים הוו דאם כן מהו רבותייהו אם יודעים למי מברכין ורבה נמי דעבד היינו להראות שיש בהם בינה והם קטנים ולא מזמנין עלייהו. ואומר ר"ת אף על פי דלית הלכתא ככל הני שמעתתא מיהו הלכה כריב"ל דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה והכא דבעינן פורח ויודע היינו דוקא בשלשה ולית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אריב"ל ודיקא נמי שהרי מפסיק הגמרא בינתיים באותו מעשה [דר' אליעזר] דלעולם ישכים אדם ותניא כוותיה אלא קאי אהני שמעתתא דבתר תניא כוותיה דישכים כגון תשעה וארון ושבת ושנים ותשעה נראין כעשרה ושנים מחדדים וקטן פורח אע"ג דתנא ברייתא הכי לאתויי פורח יעמידנה רב נחמן באינו יודע למי מברכין והיינו נמי כריב"ל דאמר לעיל קטן אין מזמנין עליו פי' מוטל בעריסה עד שידע למי מברכין אבל עושין אותו סניף לעשרה פי' לברכת המזון וה"ה לתפלה דבהא לא פליג רב נחמן דכי בעי יודע ופורח כדפי' ה"מ לזמון שלשה אבל לסניף מודה לריב"ל דסניף לעשרה וה"ה לתפלה דקטן מצטרף ודיקא נמי דפריך עלה ממעשה דר' אליעזר שהיה לתפלה לריב"ל דמיירי בבהמ"ז ומיהו תימה דב"ר (פ' צא) קאמר עלה דריב"ל הדא הוא דתימא לברכת המזון אבל לתפלה לא והיה אומר ר"ת דאין הלכה כן לפי שחולק על הגמרא שלנו דודאי ריב"ל לענין תפלה נמי קאמר מדפריך מעובדא דר' אליעזר דמיירי בתפלה. ויש מצרפין קטן לתפלה רק שיהא חומש בידו ואומר ר"ת דמנהג שטות הוא דכי היכי דאמר אטו ארון גברא הוא ה"נ אטו חומש גברא הוא ועוד הא דקאמר קטן מצטרף היינו אפי' בלא חומש ועוד דלא חזינן בשום דוכתא דמהני אלא בעובדא דעבור השנה כשעולין בעליה בפרקי דרבי אליעזר (פ"ח) דקאמר בשלשה מעברין את השנה ר' אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ספר תורה ועושין עגולה וכו' ואין מזכיר שם שיהא הקטן אוהז הס"ת והתם נמי לא קאמר אלא ספר תורה העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ומיהו קאמר בירושלמי א"ר יוסי זמנין אכלית עם ר' חלפתא אבא ועם ר' חנינא בר סרסי חביבי ולא מזמנין עלואי עד שהבאתי שתי שערות ומשם משמע דלהצטרף לזמון לא עבדין עובדא עד שיביא שתי שערות הא לתפלה עבדי ומתוך ירושלמי זה פי' ר"י דאין עושין קטן סניף לעשרה לא לתפלה ולא לברכת המזון וגם היה אומר ר"י שגם רבינו תם עצמו לא היה נוהג לעשות כן לעשות קטן סניף לעשרה ולא עשה מעשה והלכך אפי' חומש בידו לא מהני כדפירשנו כיון דלא אתהני קטן לבדו גם חומש בידו לא אתהני ומיהו קטן פורח ויודע למי מברכין משמע שמברכין עליו גם בשלשה כברייתא וליכא מאן דפליג וזה לשון רבינו שפוסק מסקנא דמלתא אין עושין קטן סניף לעשרה לזמון ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות כעובדא דר' יוסי ברבי חלפתא בירושלמי והא דאמרין בירושלמי קטן וס"ת עושין אותו סניף אומר ר"י דגרס התם קטן לס"ת כלומר סניף לקריאת התורה קאמר ודוקא התם כדאייתא במגילה (פ"ג דף כג.) דקטן עולה למנין שבעה דקאמר הכל עולין למנין שבעה אפי' קטן אפי' אשה אי לא הוה משום כבוד צבור אבל לשאר דברים לא ואפי' אם אשכחן בשום דוכתא דקטן [וחומש מצטרף] אפי' לתפלה היינו דוקא העשוי בגליון אבל חומשין שלנו לא ולפי' ר"ת חומש אינו מועיל כלל ביד קטן אבל קטן לחוד הוי סניף אבל תרי לא כדקאמר גבי עובדא דר' אליעזר ור"ת פי' דההיא דירושלמי דרבי יוסי בר' חלפתא דוקא בשלשה מיירי.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח הלכה ד

וכיצד היא תפלת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים, ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים ובני חורין, ושליח ציבור אחד מהם, ואפילו היו מקצתן שכבר התפללו ויצאו ידי חובתן משלימין להם לעשרה והוא שיהיו רוב העשרה שלא התפללו, וכן אין אומרים קדושה ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה ולא מפטירין בנביאים אלא בעשרה.

דברי המרדכי ברכות סו"ס קעג

מצאתי בשם רבינו שמחה עבד ואשה מצטרפין בין לתפלה בין לברוך אלהנו ומעשה דר' אליעזר ששחרר עבדו והשלימו לי' אבל אי לא שחררו לא והוא הדין לאשה י"ל תרי הוו ושחרר חד ומילא בחד.

בית יוסף או"ח סי' נה

וכתוב במרדכי (ברכות ס"ו קעג) בשם רבינו שמחה דעבד ואשה מצטרפין לתפלה ולברכת המזון בעשרה ופשוט הוא שזהו לפירוש ר"ת דפסק כרבי יהושע בן לוי בעבד אחד מצטרף וסובר רבינו שמחה שהוא הדין לאשה דבכל דוכתא אשה שוה לעבד וכיון דר"ת בעצמו לא רצה לעשות מעשה מי יקל בדבר וכן נהגו העולם שלא לצרף אשה כלל:

3. מדוע נשים אינן מצטרפות למניין – שיטות הראשונים

רש"י מסכת ברכות דף מה עמוד ב

אם רצו אין מזמנים - כדמפרש טעמא לקמן: שאין קביעותן נאה משום פריצותא, בין דנשים בין דמשכב זכור דעבדים בקטנים.
דאפילו מאה כתרי דמיין - לענין חובה, דאין חייבות לזמן, ואם רצו - מזמנין, והוא הדין לשנים.
דאיכא דעות - דאף על גב דלענין חובה אינן חייבות; לענין רשות - דעות שלשה חשיבי להודות טפי משני אנשים, דאיכא משום גדלו לה' אתי.

תוספות מסכת ברכות דף מה עמוד ב

והא מאה נשי כתרי גברי דמיין - לענין קבוץ תפלה ולענין כל דבר שבעשרה ואפילו הכי חשבינן להו כשלשה וה"ה לשנים אבל לא מצי למימר כחד דמיין דאינן יכולות לזמן דהא קתני נשים מזמנות לעצמן ורש"י פירש כתרי לענין חובה דאין חייבות לזמן ואם רצו מזמנות והוא הדין לשנים.

רא"ש מסכת ברכות פרק ז סימן כ

דהיינו טעמא דאמרינן דאפילו מוטל בעריסה מצטרף דכל בי עשרה שכינה שרויה דמונקדשתי בתוך בני ישראל ילפינן דאומרים קדושה בעשרה ל"ש גדולים ול"ש קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל ובלבד שיהו תשעה גדולים אבל טפי מאחד לא כדאמרינן גבי עבד דטפי מאחד ליכא ליקרא דשמיא לצרפו ועבד נמי איתיה בכלל ונקדשתי דשכינה שרויה אכל מחויבי מצות בני ברית ודווקא להצטרף אבל לאפוקי אחרים ידי חובתן לא דהא אמרינן בשילהי ראש השנה (דף כט א) דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן והא דסלקי קטן ועבד ואשה דליתנהו בתלמוד תורה למנין שבעה (במגילה דף כג א) משום דס"ת לשמיעה קאי וברכה אינה לבטלה דלא מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה אלא אשר בחר בנו ואשר נתן לנו עד הנה דברי ר"ת ז"ל

מאירי לברכות פרק ז משנה ג

בא לבאר מי הם אותם שאין ראוי לזמן עליהם, ובאיזו אכילה מזמנין. ואמר שהנשים והעבדים והקטנים אין מזמנין עליהם מפני שאינן בברית ותורה, ואין חלק בארץ, וכן הקטנים מפני שאינן בני דעה, ואפ"ל למי שאומר שנשים חייבות בברכת המזון, אין מזמנין עליהם שאין ישיבתם קבע אצל זכרים, וכן שמא יבא הדבר לידי פריצות, אבל הם מזמנין לעצמן, אלא שהנשים אין מזמנות אף עם העבדים משום פריצות. ויש מפרשים שנשים עם בי חורין לא משום פריצות הוא אלא שאין להם קבע מהם. ויש שמוסיף בה שכל שיש ג' בזולתן אף הם מצטרפות ומזמנות, ואם אין שם ג' יוצאה בברכת בעלה או בנה או בברכת איזה שיברך, שהרי במקום הדחק אשה מברכת לבעלה. ומה שביארנו שהן מזמנות לעצמן, יש אומרים דווקא בזימון ג' שאין בו הזכרת השם, אבל אם היו י' אעפ"י שמזמנות מכל מקום אין מזמנות בשם, שהזכרת השם דבר שבקדושה הוא, ואין דבר שבקדושה מסור לנשים. ויש שחולקים בכך. ויראה כדעת ראשון, ממה ששאלנו הזכרת השם בברכה בעשרה מדכתיב במקלות ברכו אלקים, ושנים ועבדים לא איקרו קהל. ומ"מ לענין צירוף אין מצטרפות אפילו סניפים לי' ואעפ"י שקטנים מצטרפים לפעמים, שאני התם דאתו לכלל חיוב. ואעפ"י שבמקרא מגילה מצטרפות לעשרה ומוציאות את הרבים בזה חיובם שווה. אע"ג דבקריאת התורה לא אימעוט אלא מפני כבוד ציבור, מ"מ אינה עולה למניין י' של מעמד ותפילה. ויש אומרים שאף אין עולה למנין הז', או שמא לא נתמעטו אלא מזימון ומשום דשכי פריצותא במזון. וכן יש מי שאומר שאף זימון ג' אינו חובה להם אלא אם רצו מזמנות אם לאו. וגדולי המחברים כתבו שחייבות לזמן לעצמם. וכן נראה מסוגיא ראשונה של ערכין שאמרו שם הכל חייבים בזימון לאתווי נשים ועבדים. וכן יש מי שאומר שהקטנים שהגיעו לחנוך מזמנין לעצמם, ואעפ"י שאמרו נשים ועבדים מזמנין לעצמן ולא הזכר בזה קטנים, מפני שבנשים ועבדים הוצרכה ללמדה

לבוש התכלת – ר' מרדכי יפה

ואלו העשרה צריכין להיות עשרה זכרים גדולים שהביאו שתי שערות, דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל וגו' שפירושו כל דבר שבקדושה יקדשו אותי בתוך בני ישראל, ואין נקרא בתוך בני ישראל אלא בעשרה, דאתיא גזירה שוה 'תוך' תוך. כתיב הכא בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה, ואח"כ אתיא גזירה שוה דעדה עדה, כתיב הכא עדה וכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת דקאי על המרגלים שהיו שנים עשר, ויהושע וכלב אינם בכלל עדה רעה, נשארו עשרה, וילפינן מה התם עדה הם עשרה אף כאן הם עשרה. וסתם בני ישראל דכל התורה בגדולים זכרים קמיירי, ועבד ואשה וקטן אין מצטרפין שאינם חייבים במצוות. ויש מתירין בתשעה וצירוף קטן כיון שיכול להגיע לכלל חיוב מצוות ובלבד שידע למי מתפללין, שהגיע לעונות הפעוטות שהוא מבן שש או שבע. ויש נותנין חומש בידו ויאמרו עם קדושת החומש ייחשב הוא לאחד, וכל גדולי הפוסקים חולקים על זה ואוסרין, ולא ראיתי נוהגין להקל אפילו בשעת הדחק.

שולחן ערוך הרב (רבי שניאור זלמן מלאדי – בעל התניא) סימן נה סעיף ב

כל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו וקדושה אין אומרים בפחות מעשרה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ולהלן נאמר הבדלו מתוך העדה ולמדין גז"ש תוך תוך מה תוך האמור להלן עדה אף תוך האמור כאן עדה ואין עדה פחותה מעשרה שנא' 'עד מתי לעדה הרעה הזאת' צא מהם יהושע וכלב נשארו עשרה. ועדה זו צריך להיות כולה מזכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות וכמו שהיתה עדה האמורה להלן אבל נשים ועבדים וקטנים אינם מצטרפים.

4. נשים וכלל ישראל

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד א

נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין, וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון.

גמרא. קריאת שמע, פשיטא! מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! - מהו דתימא: הואיל ואית בה מלכות שמים - קמשמע לן. ומן התפילין פשיטא! - מהו דתימא: הואיל ואתקש למזוזה - קמשמע לן. וחייבין בתפלה דרחמי ניהו. - מהו דתימא: הואיל וכתיב בה +תהלים נ"ה+ ערב ובקר וצהרים, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי - קמשמע לן. ובמזוזה פשיטא! - מהו דתימא: הואיל ואתקש לתלמוד תורה - קמשמע לן. ובברכת המזון פשיטא! - מהו דתימא: הואיל וכתיב +שמות ט"ז+ בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי - קמשמע לן.

אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. - אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! - אמר אביי: מדרבנן. - אמר ליה רבא: והא דבר תורה קאמר! ועוד, כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן! - אלא אמר רבא: אמר קרא +שמות כ'+ זכור +דברים ה'+ ושמור - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה.

אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון, דאורייתא או דרבנן? למאי נפקא מינה - לאפוקי רבים ידי חובתן. אי אמרת (בשלמא) דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, (אלא אי) +מסורת הש"ס: [ואי]+ אמרת דרבנן - הוי שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. מאי? - תא שמע, באמת אמרו: בן מברך לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה; אבל אמרו חכמים: תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. אי אמרת בשלמא דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, אלא אי אמרת דרבנן - אתי דרבנן ומפיק דאורייתא? - ולטעמין, קטן בר חיובא הוא? - אלא, הכא במאי עסקינן - כגון שאכל שיעורא דרבנן, דאתי דרבנן ומפיק דרבנן.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

מתני'. כל מצות הבן על האב - אנשים חייבין, ונשים פטורות, וכל מצות האב על הבן - אחד אנשים ואחד נשים חייבין. וכל מצות עשה שהזמן גרמא - אנשים חייבין, ונשים פטורות, וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא - אחד האנשים ואחד הנשים חייבין. וכל מצות לא תעשה, בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא - אחד האנשים ואחד הנשים חייבין, חוץ מבל תקיף ובל תשחית ובל תטמא למתים.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לה עמוד א

אמר רבא: פפונאי ידעי לה לטעמא דהא מילתא, ומנו? רב אחא בר יעקב, אמר קרא. + שמות יג+ והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיוך, הוקשה כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין - מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות, אף כל מ"ע שהזמן גרמא - נשים פטורות. ומדמזות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מכלל דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות;

וכול מצות לא תעשה וכו'. מנהני מילי? אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי ר' ישמעאל, אמר קרא: + במדבר ה' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. דבי רבי אליעזר תנא, אמר קרא: + שמות כא+ אשר תשים לפניכם, השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה. דבי חזקיה תנא, אמר קרא + שמות כא+ והמית איש או אשה, השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה. וצריכא; דאי אשמעינן הך קמייתא, משום כפרה חס רחמנא עלה, אבל דינין - אימא: איש דבר משא ומתן אין, אשה לא; ואי אשמעינן הא, משום דחיותה היא, אבל כופר - אימא:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לו עמוד א

מתני'. הסמיכות, והתנופות, וההגשות, והקמיצות, והקטרות, והמליקות, והקבלות, והזאות - נוהגים באנשים ולא בנשים, חוץ ממנחת סוטה וניזירה שהן מניפות.

גמ'. סמיכות. דכתיב: + ויקרא א+ דבר אל בני ישראל... וסמך, בני ישראל סומכים - ואין בנות ישראל סומכות.

תנופות. + ויקרא ז+ דבר אל בני ישראל... והניף, בני ישראל מניפין - ואין בנות ישראל מניפות. הגשות. דכתיב: + ויקרא ו+ וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן, בני אהרן - ולא בנות אהרן. קמיצות. דכתיב: + ויקרא ב+ והביאה אל בני אהרן וקמץ, בני אהרן - ולא בנות אהרן. הקטרות. דכתיב: + ויקרא ג+ והקטירו אותו בני אהרן, בני אהרן - ולא בנות אהרן.

5. מקומות שונים שבהן נשים מצטרפות למניין

בית יוסף אורח חיים סימן תרפ"ט

ובעל העיטור (הל' מגילה קי) כתב כי היכי דנשים מזמנות לעצמן ואינן מצטרפות לברכת הזימון (ברכות מה:) הכי נמי אינן מצטרפות לעשרה לכתחלה. הר"ן בפרק שני דמגילה (ו: ד"ה מתני') אמתניתין (יט:) דהכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן כתב סברא זו וכתב עליה דאי אפשר דהתם הוא שאינן מוציאות אנשים בברכתן אבל כאן היאך אפשר שמוציאות אנשים ידי קריאה ואין מצטרפות עמהם למנין אלא ודאי מצטרפות:

בית יוסף אורח חיים סימן תרצ

תנן בסוף פרק ראווהו בית דין (ר"ה כז:) היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מקרא מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכתב הר"ן (שם ז. ד"ה והקשו) דקשיא לתוספות היכי נפיק הא מגילה בעיא עשרה בין בזמנה בין שלא בזמנה ולא קושיא היא דהא דבעינן עשרה במגילה היינו משום פרסומי ניסא ובמקום קריאתה הוא דבעינן עשרה משום פרסומי ניסא והא איכא ואף על גב דהאי שמע לה במקום דליכא עשרה קריאתה מיהא בעשרה היא וממקום דאיכא משום פרסומי ניסא שמע לה ומשום הכי יצא ע"כ.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצ

סעיף יח מגילה בי"ד ובט"ו צריך לחזור אחר עשרה, ואם אי אפשר בעשרה קורים אותם ביחיד. הגה: ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה. (הגהות אשרי פ"ק טור סי' תרכ"ד). ואם קראו אותם בציבור, ואיזה יחיד לא שמעה, יוכל לקרות אפילו לכתחלה ביחיד, הואיל וקורין אותם באותה העיר בעשרה (ב"י בשם א"ח); וכשהיחיד קורא אותה בזמנה, צריך לברך עליה. (ב"י).

משנה ברורה סימן תרצ ס"ק סג

(סג) אם נשים וכו' - דאפשר דכיון דהוא רק משום פרסומי ניסא סגי אף בנשים ועיין בפמ"ג דמדלא הזכיר הרב קטנים משמע דס"ל דקטנים בודאי אין מצטרפין לעשרה דלאו בני חיובא נינהו וחיובן הוא רק מטעם חינוך:

שולחן ערוך יורה דעה סימן קנז - סעיף א

כל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג, רשאי, אם העובד כוכבים מכוין להעבירו על דת. הגה: ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו, צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה. (ר"ן פרק לולב הגזול ורשב"א וראב"ד וריב"ש סימן שפ"ז). ובמקום שאמרו: כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס באותו עון, מכל מקום בדבר שיש חשש סכנה אין צריך להוציא ממונו על זה. (מהרי"ו סימן קנ"ו/קנ"ז). ואם הוא בפרהסיא, דהיינו בפני עשרה מישראל, חייב ליהרג ולא יעבור אם העובד כוכבים מכוין להעבירו על דת

פתחי תשובה יורה דעה סימן קנז ס"ק ז

(ז) בפני עשרה מישראל - עיין מ"ש לעיל סימן ב' סק"ו בענין אם הוא עצמו בכלל העשרה או לא וגם בענין אם נשים מצטרפות לזה או נימא דאימעטו מבני ישראל ולא בנות ישראל ולכאורה נראה דדוקא ישראל ולא גרים כדאיתא במסכת סוטה דף כ"ו ע"א דבני ישראל משמע למעוטי גרים והכא כתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל ושמא גם הכא יש איזה ריבוי:

שו"ת מנחת יצחק חלק ט' סימן יא ד"ה הנה לא

הנה לא ידעתי מה ספק בזה, וחזי מאי עמא דבר, וכל זה לפי הלכה הפסוקה בש"ע/או"ח/ (סי' נ"ה ס"א וס"ד וקמ"ג), דלכל דבר שבקדושה שצריך מנין, צריכין להיות י' זכרים וכו', ואין עבד ואשה מצטרפין עי"ש, ואף למ"ד דמצטרפין, הקשה בתשו' מהרי"א אסאד (או"ח סוס"י כ"ו) דהרי ונקדשתי בתוך בני ישראל כתוב, ובכל מקום דרשינן ולא בנות ישראל, וצ"ל דוקא כל עשרה נשים אמעטו מהאי בני ישראל, אבל אחת שפיר מצטרפת וקרינן בהו בתוך בני ישראל עי"ש, (ועל' בש"ע/או"ח/ סי' תר"צ לענין מגילה ובס"י י"ד מגן אברהם ס"ק ב' בציצית ובפתי"ש יו"ד סי' ב' סק"ו לענין בפרהסיא, ובס"י קנ"ז בקידוש השם, וצ"ע), ועכ"פ להלכה למעשה אין כאן מקום ספק וכנ"ל.

6. קול באשה ערוה

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כד עמוד א

אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה. למאי? אילימא לאסתכולי בה - והא אמר רב ששת: למה מנה הכתוב תכשיטין שבהוץ עם תכשיטין שבפנים - לומר לך: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף! אלא: באשתו, ולקריאת שמע. אמר רב חסדא: שוק באשה ערוה, שנאמר +ישעיהו מ"ז+ גלי שוק עברי נהרות, וכתוב +ישעיהו מ"ז+ תגל ערותך וגם תראה חרפתך. אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר +שיר השירים ב'+ כי קולך ערב ומראך נאוה. אמר רב ששת: שער באשה ערוה, שנאמר +שיר השירים ד'+ שערך כעדר העזים.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מח עמוד א

אמר רב יוסף: זמרי גברי ועני נשי - פריצותא, זמרי נשי ועני גברי - כאש בנעורת.

בית יוסף אורח חיים סימן עה אות א - ג ד"ה טפח מגולה

וכתב הרא"ש עוד אמאי דאמרינן קול באשה ערוה פירוש לשמוע ולא לענין ק"ש ולכן השמיט רבינו קול באשה אבל המרדכי (סי' פ) כתב בשם רבינו האי דכל הני לענין ק"ש וכן כתוב באהל מועד (הל' ק"ש דרך ה נתיב ה) דקול זמר אפילו באשתו ערוה וכן כתבו הגהות מיימון (ק"ש פ"ג אות ס) בשם ר"ת אלא שכתב המרדכי בשם רא"ם (יראים סי' שצב) הילכך אסור לומר דבר שבקדושה בשמיעת קול שיר של אשה ובעוונותינו בין הגויים אנו יושבים ועת לעשות ליי' הפרו תורתך הילכך אין אנו נזהרים מללמוד בשמיעת

שיר נשים ארמאות עכ"ל וה"ר יונה (יז. ד"ה ערוה) כתב ג"כ דקול באשה ערוה לק"ש הוא והני מילי בשעה שמנגנת אבל בשעה שמדברת כדרכה מותר ואפילו בשעה שמנגנת אם הוא יכול לכוין לבו לתפילתו בענין שאינו שומע אותו ואינו משים לב אליו מותר ואין לו להפסיק קריאתו וכן כשמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראייה בעלמא מותר עכ"ל:

ספר כלבו סימן מה ד"ה קריאת מגילה

נשים כיון שהן חייבות שאף הן היו באותו הנס י"ל שמוציאות אף האנשים ואעפ"כ אין ראוי להשלים בהן עשרה דכל מקום שהצריכו עשרה אנשים בעינן, והבעל עשרת הדברות כתב שאין נשים מוציאות אנשים בקריאתם והטעם משום דקול באשה ערוה, ואע"ג דמדליקות נר חנוכה ומברכות לא דמי לפי שאין צורך שיהיו שם האנשים בעת ההדלקה,

שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר חלק א-או"ח סימן קכח ד"ה שיל"ת.

שיל"ת. בעזה"י א"ש ג' פ' שופטים תרכ"א. שוכ"ט לאור הנערב ההוגה בחקי חורב ה"ה ידידי וחביבי ההגה"ג מופלג ומופלא בהפלאות חכמים כקש"ת מה"ו אליהו מנחם גאיטיין נ"י אב"ד ור"מ דק"ק העדיעס.

מה שהקשה על הכלבו הל' מגלה דמש"ה הנשים אינן מוציאות אנשים משום קול באשה ערוה ומחלק מנר חנוכה דא"צ שיהיו שם אנשים והקשה ידידי מה בעי ברכות כ' ע"ב, הא קול ערוה. הנה נראה לענ"ד דהא יש להבין לפי מש"כ הר' יונה הובא בב"י /או"ח/ סי' ע"ה דדוקא מנגנת אסור אבל דבור מותר (ואף דר"י סובר דרק לענין ק"ש קול ערוה הא בזה ליכא חילוק בינו ובין הסוברים דבכל מקום אסור) וכן הובא במג"א שם סק"ז וא"כ לא שייך כלל קול באשה ערוה כאן. ונ"ל דהא הטעמים והנגינות הם מימות עזרא כמבואר בנדרים ומסתמא גם נגון הטעמים הוא מנהג ישן נושן וא"כ מגלה הוא בכלל זמר, והא דלא דחי הקושיא מנר חנוכה בפשיטות דהתם ליכא זמר היינו לומר דאפי' אי מנגנת כמנהגינו אפ"ה מותר, וא"כ שפיר מקשה הש"ס דהא בבהמ"ז לא שייך זמר כלל. גם י"ל דגם אם נאמר דאף דיבור אסור הא כ' הרמ"א סעיף ג' בהגה"ה דבקול הרגיל ליכא ערוה א"כ נ"מ בזה (ובמגלה דהוא בעשרה אפשר דלא שייך שיהא רגיל לכל העשרה).

אבל באמת תמוהים לי מאד דברי הכלבו, דהא לפי טעמו נראה לענ"ד פשוט דבידיעבד מהני, דהא לא מצינו אצל שום פוסק דמחמת קול באשה לא יצא ידי חובת ק"ש וצריך לקרות עוד הפעם והתם במגלה אפי' בדיעבד לא יצא להסוברים דנשים אין מוציאות כמבואר מש"ע /או"ח/ תרפ"ט סעיף ב' דדוקא השומע ממחוייב יצא ולהך שטה נשים אינן מחוייבות כמבואר במ"א ס"ק זי"ן שם וצ"ע. ובע"כ צ"ל דהכלבו באמת ס"ל דמחמת קול ערוה אפי' בדיעבד לא יצא, ולפי' נסתר מה שרצה לחלק בין דאורייתא לדרבנן (מלבד מה שכב"מ בעצמו העיר באמת דדברי קבלה כדאורייתא דמי) דהא הכל - בו בעצמו פסק ספק קרא ק"ש חוזר וקורא (דף ד' ע"ד) א"כ פוסק ק"ש דאורייתא א"כ אנו רואין דאמרינן כן אפי' מדאורייתא.

שו"ת אורח משפט או"ח סימן לה

ב"ה עה"ק ירושלים תובב"א שנת תרפ"ג לאחינו ב"י קהילות - הקודש והיחידים האהובים באה"ב באמעריקא /בארצות הברית באמריקה/ וקנדה יצ"ו, שלמי אמוני ישראל החרדים לדבר ד', המאמינים בתורת משה מורשה, תורה שבכתב ותורה שבעל - פה, שעליה כרת הקב"ה ברית עם ישראל. שלו' וברכה מהר הקודש מירושלים. אחינו היקרים.

באה אלי שמועה, ממצב היהדות הנאמנה במדינותיכם, ולבי נשבר בקרבי. כי עלה הפורץ, של אלה אשר השחיתו את כרם ד' צבאות בית ישראל, וידיחו רבים מאחרי ד' אלקי ישראל ותורתו הנאמנה, המתחדשים הריפורמיים, גם בתוך מחנה החרדים פנימה, ורבים התחילו להיות נמשכים אחריהם בשגגה, לעקור מוסדי עולם, שיסודי היהדות ועקרי תורה שלובים עמם. והפרצים התחילו בחומת הקודש, בהדברים המסורים לציבור, והנעשים בהקהל, הקובעים את חותמם על צורת העדה בכללותה, והם סדרי בתי - הכנסיות, בצורת בנינים ובדרכי - הקודש של הליכותיהם ומנהגייהם הקדושים. והדברים באו לידי כך, שמרעה אל רעה יצאו, ועבירה גוררת עבירה והריסה גוררת הריסה, עד שנמצאו כאלה ששלחו יד בהמסורה הקדושה לכל ישראל קדושים מאז ומעולם לעשות בבתי - הכנסיות עזרת אנשים לבד ועזרת נשים לבד, ואשר המהרסים הראשונים אשר התחילו לבטל את הסדר הקדוש והמחוייב הזה, יודעים אנחנו מה עלתה בידם, שרובם ככולם נשתכחו מהם ומזרעם כל יסודי האמונה וכל קדושת ישראל, והרבה מהם

נשתמדו ונבלעו בין גויי הארץ ונכרתו לגמרי מבית ישראל, ואשר לא עשו עדיין את הצעד הזה, של השמד המכלה, הנה הם כאברים מדולדלים בגוף האומה, בלא תורה ובלא אור של יהדות אמתית. ועינינו רואות וכלות עליהם, והטובים שבהם מתחרטים על עונות אבותיהם, אחרי שהם רואים את חורבנם הרוחני.

ועתה מה ידאב לבנו, אם נראה כי במחנה הקודש פנימה בקרב אחינו החרדים, שאינם נמנים עם הרפורמיים, נראה הנגע הזה לזלזול ביסוד איתן זה, ולבנות בתי כנסיות בתכונה כזאת, שלא תהיה בהם עזרת אנשים ועזרת נשים מיוחדת כי - אם כדרכי הגויים המה עושים, לבא בביהכ"נ = בבית הכנסת = אנשים ונשים יחדו, לבלע את הקודש, ולהשחית את קדושת האומה הקדושה וטהרתה, במקום שטהרתה צריכה לצאת משם שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות של ישראל. כמו שאמרו חז"ל בגמרא ברכות ט"ז א', אר"ח בר"ח למה נסמכו אהלים לנחלים דכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ד' וגו', לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות, ופירש"י שם אהלים בתי מדרשות, ויליף לה מאהלים נטע ד' ואהלים לשון נטיעה נופלת בהם שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל י"א) ותוס' שם ד"ה אהלים פירשו, דהלימוד הוא מדסמיך מה טובו אהליך יעקב לכנחלים נטיו, ומה טובו אהליך יעקב נאמר על בתי כנסיות ובתי מדרשות, מכונות הקדושה וחיי הנשמה של כנסת ישראל, כדאמרינן במסכת סנהדרין ק"ה ב', אריו"ח מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו, בקש לומר שלא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, מה טובו אהליך יעקב, ובתנא דבי אליהו, הובא בילקוט רמז תשע"א, כנחלים נטיו מה טיבן של נחלים אצל בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא מה נחלים הללו בני אדם יורדין לתוכן כשהם טמאין ועוליין כשהן טהורין, כך בתי כנסיות ובתי מדרשות בני אדם נכנסין לתוכן כשהן מלאים עונות ויוצאין מלאין מצוות...

והנה כאשר כל הדברים הללו מגיעים בענין החיוב של הבדלת עזרת הנשים מעזרת האנשים במקום מקדש מעט, ק"ו הדברים שאנו חייבים לגדור את הפרצה של השמעת קול זמר ושיר של אשה בביהכ"נ = בבית הכנסת =, ותערובות הקול הוא בודאי יותר חמור, שהרי קול זמר באשה ערוה, ואסור לשמע קול זמר אשה בשעת ק"ש = קריאת שמע = כמבואר בשו"ע או"ח סי' ע"ה ס"ג. ואע"פ שכתוב שם בלשון יש להזהר, אין הכונה שיש ח"ו צד היתר בדבר, אלא מפני שנחלקו הראשונים בפירושא דקול באשה ערוה, המבואר בגמרא ברכות כ"ד א', די"א והיא דעת הרא"ש וסייעתו דלא מיירי לענין ק"ש דוקא, אלא שהוא איסור כללי ואסור לכוין ולשמוע קול זמר של אשה בכל אופן גם שלא בשעת ק"ש ותפילה, ולפ"ז אין שייכות להלכה זו, לגבי דין ערוה לענין ק"ש, דאם מכוין לשמוע בכל גווני אסור, ובאינו מכוין לשמוע אין שום חומר בק"ש מבכל ענין, וע"ז כתב בשו"ע דעת י"א דס"ל דיש חומר בק"ש שאפילו כשאינו מתכוין לשמוע ג"כ אסור לקרות ק"ש כששומע קול זמר אשה, כמו שאסור לקרות כנגד כל דבר של ערוה. ועכ"פ אליבא דכו"ע איסור חמור הוא, וק"ו שהוא איסור כפול אם מכוונים לכך וקובעין זה האיסור במקום קדוש. וכשמשוררות נשים בענין סדר של תפילה הוי זמרי נשי ועני גברי, דגרע מפריצותא בעלמא והוי כאש בנעורת כדאמרי' בסוטה מ"ח א'. ובמקום קדוש צריכים יותר להתרחק מכל דבר המביא לידי עבירה, או הרהור, שבמקום שהקדושה מתגברת מתגבר לעומת זה גם היצה"ר = היצר הרע =, כמש"כ בתוי"ט פ"ה דאבות מ"ה ד"ה ולא. וזהו הטעם שאמרו בגמ' דסוכה נ"ב ע"א, בענין יצה"ר, שמניח אה"ע = אומות העולם = ומתגרה בישראל, כי הגדיל לעשות, אמר אביי ובת"ח יותר מכולם, והיינו מצד התגברות הקדושה שבהם, וכד' התוי"ט הנ"ל, וה"ה למקום קדוש, כשישראל מתקבצים שם למטרה של קדושה, שכל דבר שאסור משום סרך יצה"ר במקום אחר נעשה איסורו יותר חמור ויותר מזיק במקום קדוש, ופוגם עי"ז את כל מעלות הקודש של גוי קדוש ומפסיד את הכונה ואת רוממות הנפש של קדושת התפילה והעבודה הטהורה. ומה שמחמיר את הענין של האיסור הוא, מה שנעשה בתור פעולה של קהל ועדה וישראל, שכבר כתב ע"ז הרמב"ם במו"נ = במורה נבוכים = ח"ג פמ"א, שבכל איסור ובכל עברת מצוה שנעשה ביד רמה ע"י עדה מישראל יש לזה דין עיר הנדחת וחלילה לזרע קודש שיכנסו במצודה רעה כזאת.

והנה כבר ביארנו, שאלה הדברים של איסור התערבות אנשים ונשים בביהכ"נ, ואיסור קול נשים בשיר וזמר, הם איסורים חמורים של תורה, וחלילה לשום אדם מישראל להמנות בין עבריינים, ולהיות נטפל לעדה כזאת הפורצת את גדר - הקודש הללו, ואיסור גמור מעיקר הדין להכנס ולהתפלל בבתי כנסיות כאלו. וכאשר כבר בררו זה, וגם גזרו בכל חומר גדולי עולם בדורות שלפנינו. ואפילו אם היו הדברים הללו אסורים רק מפני מנהג אבותינו בלבד, כמו שיש טועים בזה ואומרים שהם רק דברים של מנהג, הנה גם אז היו הדברים חמורים מאד, ומנהגי אבות הם הם גופי תורה, ואמרו ע"ז בגמ' פסחים נ' ע"ב כבר

קבלו אבותיכם עליהם, שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמן, ובירושלמי פסחים שם ובב"ר פ' צ"ד אמרו על עניני מנהגים של האבות, שבאו ושאלו, והשיבו להם אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש. שמזה נראה שזולזל המנהג של אבות בעניני איסורים נחשב מזולזל בכבוד האבות נוחי נפש. וכן שלחו מתם גבי ענין יוט"ש = יום טוב שני = של גלויות הזהירו במנהג אבותיכם בידכם. והרמב"ם בפ"א מה' ממרים, לענין איסורים של דברי סופרים וחומר שלהם בכלל, דילפינן מלא - תסור, נקיט בחדא מחתא איסורים ומנהגים, וכ' אחד דברים שלמדו מפי השמועה ואחד דברים שלמדו מאחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ואחד דברים שעשאו סייג לתורה, והן הגזרות והתקנות והמנהגות, ואמר עוד שם הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזרות והמנהגות, שיוורו בהן לרבים כדי לחזק הדת, ושם אמר כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמע להם. והשוה בזה את המנהגים עם התקנות והאיסורים הנלמדים מהלכה - למשה - מסיני, או ממדות התורה, והכל הוא בכלל תורה שבע"פ, ואין שום מקום להקל במנהגי אבות הקדושים, ובפרט בענינים המסורים לרבים, ושהם מיוסדים על יסוד קדושת ישראל. על כן תקותי חזקה, שכל אחינו החרדים לדבר ד' ישמעו לקול הרבנים הגאונים חברי אגודת הרבנים האורתודוקסים, ויזהרו במנהגי אבותינו הקדושים ובכל חומר האיסורים בעניני קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות, ויבנו את בתי הכנסיות בדרך הבנין שהיו בונים אבותינו נוחי נפש ז"ל מדור דורים, בהבדלה בין עזרת אנשים לעזרת נשים, ולא ישמע בהם קול זמר של אשה, והיה מחנינו קדוש, ובזכות זה נזכה כולנו יחד לעלות לציון ברינה ושמחת עולם, ולראות כשמחת גויינו ובכנין בית מקדשנו, כב"א = במהרה בימינו אמן =.

שו"ת שרידי אש חלק ב סימן ח

לידידי הרב הג' ה"ב סוע"ה וכו' מהר"י מאיר שליט"א.

(א) במכתבו מיום ח' טבת ש' ז' מתאר כת"ר את דרך החינוך של ארגון ישורון שנוסד בארץ צרפת לפני כמה שנים, שהוא מתנהג עפ"י שיטת החינוך שה' נהוג במדינת אשכנז לפני החורבן, ועכשיו קמו נגדו עוררים מצד חוג ידוע של חרדים, אשר לפי דעתם אין הדרך הזאת לפי רוח היהדות, כפי שהנחילונו אבותינו ורבתינו הקדושים.

והערעורים הם שנים: ערעור נגד צורת הארגון הזה, שהוא משתף בנים ובנות בעבודה ומאגדם לאגודה אחת, וערעור נגד המנהג שנהגו, שהבנים והבנות מזמרים יחד זמירות של סעודות שבת או זמירות קודש אחרות. וכת"ר שואל בשם הועידה התורנית של הארגון ישורון אם מותר להם להמשיך את פעולתם בדרך שנהלו אותה עד כה או צריכים להפסיק פעולתם ולגרוע לפירוד הארגון, כפי התיאור של כת"ר.

ואשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, ערעורי החרדים בוודאי יש להם על מה לסמוך, שהרי עפ"י ד"ת = דין תורה = צריך להפריש אנשים מנשים כדי שלא יבואו לקלות ראש, כמבואר במס' סוכה נ"א, ע"ב: מאי תיקון גדול וכו' התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדיין היו באין לידי קלות ראש התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה, ועל שם /סוכה/ נ"ב ע"א: ומה לע"ל = לעתיד לבוא = שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד וכו'. ועל באו"ח ס"א תקכ"ט סעיף ד': חייבים בי"ד להעמיד שוטרים ברגלים וכו' שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם בשמחה וכו'. ומטעם זה נמנעו בכל קהלות קדושות ליסד חברות שיש בהם תערובת אנשים ונשים, כידוע. והערעור השני, וודאי שצודק הוא, עפ"י מה שנאמר בגמ' ברכות כ"ד ע"א: קול באשה ערוה, ויש מי שאמר שהאיסור הוא רק לשמוע קול אשה ערוה כגון א"א = אשת איש = וכד' אבל לא קול אשה פנוי' שאיננה ערוה וטעו להמשך אחר לשון הרמב"ם בפכ"א מאיסורי ביאה וכן השו"ע אה"ע בס"א כ"א, שכתבו ואסור לשמוע קול ערוה, אבל כבר הוכיח בשו"ת באר שבע שזו טעות ואין נ"מ בין נשואה ופנוי'. עי"ש בקונטרס באר מים חיים אות ג', ומדבריו יוצא שאף זמירות של שבת אסור לזמר בחורים עם בתולות.

מכל מקום, כשנשאלתי ע"ז ממנהלי ישורון הוריתי להם שימשיכו את פעולתם עפ"י הדרך שהתוו להם גדולי אשכנז, שהיו צדיקים גדולים וכל כוונתם היתה לש"ש = לשם שמים =, להציל את הנוער מסכנת הטמיעה שהתפשטה באשכנז בימיהם ועי"כ הצילו כמה נפשות מישראל והצליחו לקרבם לתורה ולי"ש, וגדולי אשכנז היו בקיאים ומומחים בחכמת החינוך ולכן הצליחו במעשיהם להקים דורות שלמים של בעלי יר"ש והשכלה חילונית כאחד, מה שלא עלה בידי גאוני גדולי ליטא ופולין, לפי שלא ידעו לכונן את החינוך עפ"י תנאי הזמן. וידוע מה שסיפר הגאון מהר"י סלנטר זצ"ל בשובו מאשכנז ושם נזדמן עם

הגה"צ ר"ע הילדסהיימר זצ"ל וראה אותו מרצה שיעורים בתנ"ך ושו"ע לפני נשים צעירות ובתולות. וכה אמר: אם יבוא מי מרבני ליטא להנהיג כן בעדתו, וודאי שיעבירו אותו מכהונתו, וכן הדין. מ"מ הלואי שיהי' חלקי בג"ע = בגן עדן = עם הגה"צ ר"ע הילדסהיימר. והטעם הוא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, כמו שנבאר להלן.

והנה רבני פולין ואונגרן שנתגלגלו למדינת צרפת רואים את המנהגים החדשים שהנהיגו חרדי צרפת עפ"י שיטת גאוני וצדיקי אשכנז, והם מוחים נגדם בעוז, לפי שמנהגים אלו הם נגד דינים מפורשים בגמ' ופוסקים, כנ"ל. אולם אין הרבנים הנ"ל בקיאים בתנאי החיים השוררים במדינת צרפת ואינם רואים את המצב הירוד של היהדות שם. להיפך, בדרישותיהם הם מעמידים בסכנה את התפתחותו של הארגון הזה, אשר כבר הצליח הרבה בפעולתו החינוכית, כמו שתיאר כת"ר במכתבו וכל דבריו הם כנים ואמתיים, וזה ידוע לכל.

(ב) ידוע כמה חזק שטף ההתבוללות בארץ צרפת וכמה גדול מספרם של נשואי התערובת במדינה זו. בניגוד לארצות אחרות ששם היהדות הולכת ומתגברת ומתנערת משפלותה, הנה בצרפת הטמיעה הולכת וגדלה. תנאי הסביבה הצרפתית המיוחדת, המצטיינת בקלות דעת ובדלות של עיון רציני מעמיק, רוח החירות והחופש והרדיפה אחרי נוחיות נעימה וזוהר חיצוני מקסים, גורמים להתפשטות מחלת ההתבוללות בארץ זו ורבים הם חלליה בקרב יוצאי רו"פ = רוסיה ופולין = ר"ל, ואם לא יתאזרו ויתעודדו לאחוז בדרכי הצלה ולהקים פנת מגן לשרידים יחידים אשר יוכלו אחרי חינוכם ולימודם בקודש להכין דור חדש נאמן לה' ולתורתו; אם יזניחו את המעשה הבדוק והמנוסה של החינוך החרדי לפי שיטת גדולי אשכנז - סופה של יהדות צרפת גויעה וכלי' גמורה ח"ו. עת לעשות לה' וכו'. עצם ההתאגדות של בנים ובנות תחת דגל התורה והמסורה מהוה כח גדול של חיזוק ועידוד לרוח הנוער שהוא נתון תחת השפעה בלתי פוסקת של בית הספר הנכרי והסביבה הגויית. הגורם העיקרי למצב המעציב והמבאיש שנוול בצרפת הוא לפי דעתי רגש הבדידות המעיק על לבו של הנוער היהודי. הנער, או הנערה היהודית, מרגיש א"ע = את עצמו = בודד ונעזב לנפשו. אין לו אחיזה נפשית בקרב הבית או המשפחה של הוריו וקרוביו. הבית והמשפחה של אחינו בצרפת נתרוקנו מנחלת אבותיהם וממסורתם של הווי יהודי חי ורענן, אין בהם סימן של חיים ברוח היהדות. הרדיפה אחרי כסף ותענוגות - עולם עשתה שמות בקרבם וגרמה לפריקת עול תורה ומצוות. הצעיר היהודי כשהוא מגיע לגיל בוגר מרגיש א"ע בודד בעולמו. היהדות, כפי המתודה של הוראת הזקנים והישישים מסוג הישן, היא בעיניו חיים של נזירות ובדידות, והלימוד עצמו מורגש אצלו כשעמום מיגע, ואת היהדות הם רואים כעין גיטו רוחני של ימי הביניים שיש להחליץ ממנו בכל כוח. הצעירים והצעירות בצרפת הם מנותקים מכל מגע ומשא חברותי עם יהדות אמת מלאה חיים ותנועה, מכל לימוד מבדה ומושך את הלב, אין שום קשר בין איש לאיש, אינם מצטרפים ואינם מתחברים זה אל זה מחוסר אידיאלים משותפים, ולפיכך הם הולכים ונסחפים עם הזרם הזר של הסביבה הגויית. התוצאות ידועות למדי, הם הולכים ונטמעים ונבלעים בין הגויים, ולפיכך אני מקדם בשמחה ובברכה את הארגון ישורון, שהוא עומד ונלחם מלחמת מגן לרוח ישראל ולתורתו. קודם כל הוא מגרש את הבדידות הנפשית ורוח היאוש והרפיון של הצעיר או הצעירה, בראותם כי לא אלמן ישראל ועדיין ישנים בתוכנו צעירים וצעירות שומרי תורה ומצוות. הם מעודדים זא"ז ברוח ומזרזים זא"ז שלא להתבייש מפני המלעיגים מקרב אחיהם וקרוביהם. ודבר זה בלבד כדאי הוא להמליץ זכות על האיגוד הכשר הזה נגד מקטרגיו. ואף הלימוד בחבורה בצורה נאה ומתוקנה הוא גורם חינוכי גדול שאין להמעית את ערכו. גם ההכרה וההתייחסות ההדדית כשהיא נשמרת במסגרת של צניעות יהודית וכן הטיולים והשעשועים הכשרים והצנועים יש להם כוח משיכה גדול. הם יוצרים סביבה ואוירה שכולה יהודית טהורה, שבתוכה סופגים ריח של אהבת תורה ואהבת יהדות. סו"ס = סוף סוף = אין לנו דיקטטורה צבאית ואין ביכלתנו לנקוט אמצעי כפיה נגד הנוער המתרחק מאתנו. לא נשאר לנו אלא דרך הצלה אחת ויחידה, לחבב את היהדות ולהראות את נועמה ויפיה הרוחניים במסגרת של חברותא יהודית השומרת על עצמאותה הרוחנית באומץ לב ובגאון.

(ג) ועכשיו אני רוצה לבאר את הבעיות העומדות על הפרק מצד ההלכה.

לפי תיאור כת"ר יושבים הבנים והבנות בחדר אחד, אבל אינם יושבים על ספסל אחד יחד, אלא שהם שרים שירי קודש, פסוקי תנ"ך וזמירות שבת ביחד. במחנה הקיץ או במחנה החורף הם לנים בבתים מיוחדים, גברים בבית אחד ובחורות בבית אחר, וגם השיעורים לומדים הבנים לבד והבנות לבד,

והמדריכים, שהם יר"ש = יראי שמים = ומדקדקים במצוות, מקבלים אחריות שלא יטיילו הבנים והבנות יחד אם לא באופן מאורגן בהשגחת המדריכים.

והנה במס' סוכה נ"ב מבואר שהיו מקפידים שלא יתערבו האנשים והנשים וכלשון המשנה במס' מדות פ"ב, מ"ה: וחלקה היתה בראשונה והקיפוח כצוצרה, שהנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן, כדי שלא יהו מעורבין. וכן כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה פ"ה, הל"ט ובהל' לולב פ"ח הלי"ב: כדי שלא יתערבו אלו עם אלו. ולא הוזכר שם שעשו מחיצות גבוהות שלא יסתכלו אנשים בנשים, ועי' מה שכתב הב"ח באו"ח סי' ע"ה דהסתכלות היינו התבוננות לשם הנאה, וכבר הביא ביד מלאכי כלל ה' אות קע"ז בשם הרבה ראשונים, שהאיסור הוא הסתכלות בהבטה יתירה ועי"ש מה שפירש הגמ' בע"ז דף כ': ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנוי וכו', שהכוונה להסתכלות המביאה לידי הרהור עבירה. וזהו דבר המסור ללב וכל אחד מחוי' להשמר מהסתכלות מתועבת זו, ולפיכך לא עשו בזה תיקון מיוחד, ורק תקנו שלא יתערבו אנשים בנשים, לפי שהתערבות זו מביאה ממילא לקלות ראש. ורק בביהכ"נ = בבית הכנסת = יש תקנה קדומה לעשות מחיצות גבוהות, שלא יוכלו להסתכל משום תפילה וקר"ש = וקריאת שמע =, שאסור מטעם ערוה, כמבואר בברכות כ"ד ע"א, שטפח מגולה וכן שער באשה ערוה, אבל באספות של רשות, כגון בשעת הכנסת כלה לחופה או בשעת נאומים ודרשות לא הקפידו מעולם לעשות מחיצות ורק מדקדקים שלא ישבו אנשים ונשים יחד ולא יתערבו זה עם זה ואמנם ראיתי שמביא דברי המרדכי במס' שבת פ"ג, שי"א, שכתב: כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה בין אנשים לנשים מותר לעשותה בשבת, עי"ש, משמע שעשו מחיצות גם בשעת הדרשה ולא דווקא בשעת תפילה וקר"ש. ונראה שזו מדת חסידות ולא מצד הדין, ומעולם לא ראינו בארצות ליטא ופולין שידקדקו בזה. והנה לישראל וכו'.

(ד) ומה שנוהגים לשיר ולזמר זמירות קודש בנים ובנות יחד - כבר נשאלתי ע"ז ממנהיגי המחנות, והשבתי להם, כי בבואי לברלין ראיתי בבתי החרדים מזמרים אנשים ונשים יחד זמירות קודש בשבת, והשתוממתי למנהג זה שהוא נגד דין מפורש באו"ח סי' ע"ה ס"ג, שקול זמר אשה בשעת ק"ש אסור. ועי' שם במג"א, שקול אשה ערוה, כגון א"א = אשת איש = או נדה אסור אפילו שלא בשעת ק"ש והבתולות בימינו לעולם בחזקת נדה, וידועה מחלוקת הראשונים בזה, שרה"ג וכן הר"ן והמרדכי סוברים שמ"ש בברכות כ"ד קול באשה ערוה היינו דווקא לענין ק"ש, והרא"ש אומר שם דלאו לענין ק"ש איתמר עי"ש. ויש בזה מבוכה בין מפרשי הרא"ש, שהמעדני יו"ט כתב בכוונת הרא"ש שלענין ק"ש הקילו כדי שלא יבטל מק"ש עי"ש, וכבר השיג עליו במחה"ש = במחצית השקל = או"ח סי' ע"ה, שאין סברא לומר שלענין ק"ש יש להקל. ובאמת פשטות לשון הרא"ש דלאו דווקא לענין ק"ש אלא לעולם אסור לשמוע קול זמר וכן הבין דברי הרא"ש רבנו הגר"א שם. והנה הרמב"ם והסמ"ג והטור לא הביאו דין זה לענין ק"ש אלא בהל' איסורי ביאה. משמע שחולקים הם על רה"ג וסוברים כהרא"ש, אלא שהם כתבו הלשון: אסור לשמוע קול ערוה, ומשמע שהאיסור הוא לשמוע קול ערוה, אבל לא קול פנוי שאינה ערוה. ונראה שאין כאן מחלוקת, שרה"ג כתב כן לענין ק"ש, דהתם נאמר בגמרא סתם: קול באשה ערוה, משמע בין נשואה ובין פנוי וכמו שדקדק בס' באר שבע המוזכר לעיל, ולכן פירש דמירי לענין קריאת שמע, אבל שלא בשעת ק"ש מותר לשמוע קול פנוי, ואם בגמ' קדושין דף ע' ע"א נאמר: נשדר לי' מר שלמא לילתא, א"ל הכי אמר שמואל: קול באשה ערוה. משמע שאפילו שלא בשעת ק"ש אסור ולכן פירשו הרמב"ם והטור דהתם מירי בא"א והיא ערוה ולהכי אסור אפילו שלא בשעת ק"ש. ועי' בשו"ע או"ח סי' ע"ה, שכתב המחבר: יש להיזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת ק"ש, והיינו כדעת רה"ג הנ"ל. ואולם באה"ע"ז סי' כ"א סעיף א' העתיק לשון הרמב"ם: ואסור לשמוע קול ערוה, והיינו שלא בשעת ק"ש, דאז אסור רק בערוה. וכן כתב שם הב"ש, ועי' גם במג"א סי' ע"ה שכ"כ.

ואולם לדינא אין נ"מ בזה, כיון דהבתולות הן בחזקת נדה וכמש"כ במ"ב א"כ אסור לעולם לשמוע קול זמר של בתולות. ומטעם זה ערערתי נגד מנהג זה שנהגו חרדי אשכנז. ואולם אחרי חקירה ודרישה נאמר לי כי הגאון הצדיק ר"ע הילדסהיימר ז"ל וכן הגרש"ר הירש ז"ל בפ"פ ענ"מ = בפרנקפורט על נהר מיין = התירו בזמירות קודש לומר יחד, והטעם משום דתרי קלא לא משתמע וכוון שמזמרים יחד אין חשש איסור, אבל לא נחה דעתי בזה וחפשתי ומצאתי בשד"ח = בשדי חמד = מערכת קול, שהביא בשם רב ספרדי להתיר זמירות קודש של אנשים ונשים יחד, וסמך מצאתי לדבריו ממקרא מפורש בשופטים ה' ותשר דבורה וברק בן אבינועם וכו'. ואח"כ ראיתי בבא"ש שהביא פסוק זה, ודחה כי על פי דיבור שאני וכמש"כ התו' ביבמות מ"ה ע"ב להא דכתיב: והיא שפטה את ישראל, והא אשה פסולה לדון, דעפ"י דבור

שאני; אולם זה דוחק, דלגבי דין אפשר לומר שעפ"י הדבור הותר לה לדון שהיא היתה נביאה ולא הי' שם איש גדול כמותה, משא"כ לענין שיר הוא דוחק לומר כן. ובלא"ה תירצו שם התוס' תירוץ אחר, שהיא היתה מלמדת להן שידונו ואח"כ ראיתי מובא בשם החיד"א בספרו דבש לפי מערכת ק', שבשעת השראת שכינה שריא לאשה לשורר וליכא משום הרהור, ועכ"פ יש סמך למה שהביא בשד"ח הנ"ל, שבשירי קודש לא חיישינו להרהור.

והנה הכ"מ כתב בטעם הרמב"ם שהשמיט את הדין קול באשה ערוה בהל' ק"ש, משום שהרמב"ם סובר שקול ושער לא נאמרו לענין קר"ש, אלא לענין שאסור להנות מקולה, וכן כתב הב"י בדעת הטור שהשמיט ג"כ דין זה בהל' ק"ש. וברמב"ם הל' איסורי ביאה פכ"א ה"ב כתב: והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכון להנות, כמי שנסתכל במקום התורף ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שער, אסור. משמע שרק במסתכל כדי להנות אסור, וכן כתב המאירי בברכות, וכן באשכול הל' תפלה סי' ד' הביא בשם מי שאומר שמותר לקרות ק"ש אף כששומע קול זמר של אשה ורואה שער, אם אינו מכוון להנות ממנה ולא איתמר בגמ' קול ושער באשה ערוה אלא לאסור ליהנות בקולה ושערה של ערוה. עי"ש שסיים: ולא משמע הכי בגמ'. ודעת המחמירים לאסור בשעת ק"ש בכל אופן, אבל שלא בשעת ק"ש בודאי שאינו אסור אלא כשמתכוון להנות וכדעת הרמב"ם הנ"ל, וא"כ יש לומר שבזמירות קודש אין לחוש שיתכוונו להנות מקול אשה. ואולי מטעם זה כתבו הפוסקים לאסור רק קול זמר אף שבגמ' נאמר קול סתם, משום שזמר גורם להרהורי תאוה ולא קול סתם שרגיל בו. מ"מ יש מקום לומר, שבזמירות קודש הזמר מעורר רגש קודש ולא הרהור עבירה. ועי' בב"י שהביא בשם רה"ג, שאף בשעה שמנגנות אם יכול לכוון לבו לתפלתו בענין שאינו שומע אותה ואינו משים לבו לעי' אין לו להפסיק קריאתו. ועי' באוצר הגאונים לברכות שהביאו, וכן בחידושי הריטב"א לקדושין כתב, שהכל לפי מה שהוא אדם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואינו מעלה טינא בלבו כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש, והיינו ההוא דר' יוחנן דיתיב אשערי טבילה ור' אמי דנפקי ליי אמהתא דבי קיסר וכו' ולא חיישי להרהורא מטעמא דאמרן, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול, עכ"ל. והובא בפ"ת אבהע"ז סי' כ"א.

ויש עוד סניף להתיר זמירות קודש עפ"י מה שכתב הרמ"א באבהע"ז סי' כ"א, שכל שאינו עושה דרך חיבה רק כוונתו לש"ש = לשם שמים = מותר. ומקור דבריו בתוס' קידושין פ"ב ע"א ד"ה הכל לש"ש, שע"ז אנו סומכים השתא שאנו משתמשים בנשים, ואף שיש לחלק בין שימוש בנשים ובין שמיעת קול זמר, מ"מ יש לומר כיון שהמזמרים זמירות קודש ג"כ מתכוונים לש"ש, כדי לעורר רגשות דתיים אצל הבנות ולטעת בלבם חיבה לקדשי ישראל, יש לסמוך על המקילים. ועי' במס' יומא ס"ט ע"א גבי שמעון הצדיק: עת לעשות לה' וכו' ובפירש"י שם. ובמס' תמורה י"ד ע"ב איתא שהתירו לכתוב דברי תורה שבע"פ משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, ואמרו: מוטב תיעקר אות אחת מן התורה ולא תשתכח תורה מישראל, ובמס' גיטין דף ס' ע"א למדו מזה שמותר לטלטל ולקרות בספר אפטרותא משום כיון דלא אפשר עת לעשות הפרו תורתך. ובוודאי שדבר זה נמסר רק לחז"ל להכריע מתי הוא העת לעשות ומה מותר להפר, ולא נמסר לכל אדם לעשות מעשה בשביל שהוא יודע כי יש כאן עת לעשות וכו'. ואולם בנידון שאין כאן איסור גמור ורק יש כאן מנהג חסידות ומדת צניעות אפשר לדרוש סמוכין ולהתיר בארץ צרפת, שכבר הגיע מצב היהדות עד משבר ואם לא נאחזו באמצעים חינוכיים מנוסים ומעוטרים בהצלחה, כאותם של ארגון עזרא באשכנז וארגון ישורון בצרפת, עתידה תורה ח"ו שתשתכח מישראל, וד"ל.

(ה) ולכן הוריתי למנהיגי הארגון ישורון שיכולים לסמוך על גדולי אשכנז, שהיו בקיאים בחכמת החינוך וידעו רוח בנות הדור שהתחנכו בבתי ספר ולמדו לשונות ומדעים, שיש להן רגש של כבוד עצמאי והן רואות עלבון ודחיפה לחוץ למחנה באיסור שאוסרים עליהן להשתתף בזמירות קודש. ולכן התירו לנשים להשתתף בזמירות של שבת. ואנו רואים ויודעים כי גדולי אשכנז הצליחו בחינוך הבנות ונשים צעירות יותר מגדולי שאר הארצות. ובאשכנז ראינו נשים מלומדות ובעלות דרגא השכלה גבוהה, שהיו חרדות על דת ישראל ומקיימות את המצוות בהתלהבות. ומשום כך אין אני מרהיב לאסור מה שהתירו הם, ובכגון דא נאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך. וכעין מה שכתב המרדכי: ובעונותינו שאנו מפוזרים בארצות שונות ועת לעשות לה' הפרו תורתך הלכך אין אנו נזהרים מללמוד בשמיעת שיר נשים ארמאיות, והובא במעיו"ט בברכות שם. ואף שיש לחלק בין הנושאים, מ"מ הטעם אחד הוא, שבארצות כמו אשכנז וצרפת הנשים מרגישות עלבון ופגיעה בזכויותיהן אם נאסור עליהן להשתתף בעונג שבת ע"י זמירות קודש. ודבר זה מובן למי שמכיר טבע הנשים במדינות הללו. והאיסור יוכל לגרום לריחוק הנשים מן הדת, חלילה.

ובפירושו התניתי במכתבי להנ"ל, שאין לכוף על הנשים שצריכות להשתתף בזמירות קודש, ואם יתרוצו להחמיר ע"ע = על עצמן =, חלילה ללעוז עליהם ולהתלוץץ בהן, שהרי ס"ס = סוף סוף = מנהג אבותינו הקדושים בידן שזוהרו מלהתיר לנשים אפילו זמירות קודש.

ואמנם מבין אני לרוח קצת החרדים המרננים נגד ישורון, שהם רואים במנהגיו סטיה מן המנהגים שהורגלו בהם באורח חייהם בפולין ובאונגארן. אולם הם מעלימים עיניהם מן המצב בצרפת כמו שהוא. ליהודים החרדים מן הסוג הישן אין שום השפעה על מהלך החיים, הם מרוכזים בתוך חוגם המצומצם ואינם שמים את לבם לתהליך ההתבוללות העושה שמות גם בקרב החרדים. אף החרדים שולחים בניהם ובנותיהם לבתי ספר נכריים, ואין להם שום ערובה שיהי' בכוחם לעמוד נגד הזרם השוטף ומכלה, הם בוטחים בעצמם ואינם דואגים דאגת מחר לעתידם הדתי של ילדיהם.

צו השעה הוא ליצור חוג של צעירים וצעירות דתיים, תנועת נוער עם התלהבות מדבקת וכוח משיכה חזק, אשר בהיותם מושרשים בקרקע היהדות הדתית יסתגלו להכניס זרם חדש בקרב היהדות, זרם של להט נפשי, של רוח רענן וחי, שבכוחו לכבוש את הלבבות ולרומם את הנפשות הנחשלות, שהגעועים לחיי קדושה של יהדות טהורה עוד לא עומעמו בקרבן. רק במסגרת זו של ארגון ישורון אפשר למשוך את הנוער שלעולם לא יבוא למקום אחר. ורק במסגרת זו ישנם סיכויים לשגשוג חדש של הרוח הדתי ולפעולה חנוכית כובשת וסוללת דרך. יחיאל יעקב וויינבערג.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ז' סימן כח

א' שכר שבת לצורך דבר מצוה שהוא לצורך שבת. ב' שינויי מבטאים בעשיית קידוש באופן עראי ג'. קול באשה ערוה. ב"ה. יום ועש"ק י"ט אדר"א תשכ"ב. ירושלים עיה"ק תובב"א לכבוד האברך היקר דגמיר וסביר נצר מגזע תרשישים וכו' מוה"ר בנימין סופר שליט"א. אחדשה"ט באהבה וכבוד.

שלשום קבלתי מכתב שאלתו והנני ממהר להשיבו למען כבוד בית אבותיו הגדולים.

דבר שאלתו היא, כי מציעים לפניו לקבל תפקיד לעשות קידוש כל ליל שבת בבית ספר לאחיות אשר ע"י בית חולים חרדי וכן לומר לפניהן איזה שיחה קצרה על פרשת השבוע, ותמורת זה ישלמו לו סכום כסף, על כן נפשו בשאלתו אם מותר לו לקבל עליו תפקיד כזה, וכצורבא מרבנן קחשיב ואזיל שלש שאלות הלכתיות שהתעוררו לו בזה, והמה: (א) בענין השכר, דהרי נראה פשוט דזהו ממש שכר שבת דאסור (ב) אם מותר לו לשנות מרגילותו ולקדש בהברה ספרדית, אע"פ שהשינוי הוא רק זמני לצורך הקידוש (ג) כפי מה שידוע לו, וכן הסברא נותנת, ודאי שרים שם זמירות לשבת שלום עליכם אשת חיל וכו', והרי איתא בגמ' דקול באשה ערוה. אשר על כן מסיים את דבריו וכותב: מכל הלין טעמי נראה לי פשוט דעלי למנוע מלקבל תפקיד זה, עכ"פ ברצוני להציע זאת לפניו, ואקוה שיודיעני דבר ה' זו הלכה.

והנני למלאות לו בזה את מבוקשו ולהודיעו את הנלפענ"ד בזה באחת לאחת על פרטי השאלות שפירט בזה....

(ג) קול באשה ערוה (י) אתאן לשאלתו השלישית והאחרונה אם יש להמנע מלקבל התפקיד משום קול באשה ערוה בהיות דהאחיות שרות שם זמירות לשבת שלום עליכם אשת חיל וכו'.

ולדבר זה לא מצאתי היתר, ובגדולה מזו מצינו בשו"ת חתם סופר החו"מ סי' ק"צ דכתב לאסור אפילו כשהנשים ישמיעו קול דרך עזרת נשים דכערוה יחשב אצלנו, וכי כל המצות נדחות מפני חטא הרהור עבירה, וקול אשה פנויה נדה אסור לעולם משום קול באשה ערוה ואפי' שלא בשעת תפלה וק"ש עיי"ש. ובזמנינו הרי כל הפנויות נדות הן. וכן כתב המשנה ברורה בסי' ע"ה ס"ק י"ז דפנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולדות דידן כולם בחזקת נדות הן עיי"ש.

וחשוב לצטט מדברי שו"ת באר שבע בבאר מים חיים שבסו' הספר סי' ג' שכותב וז"ל: תוכחה מגולה יפה ומעולה אדבר עם בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים ובפרט עם נשים נשואות שהם מזמרות ומשמיעות קול שיר בזמירות בשבת עם בחורים זקנים עם נערים יחד, ואינם משימים אל לבם שהיא מצוה הבאה

לידי עבירה חמורה וכו' ועוד נראה לי ברור דהא דקאמר שמואל קול באשה ערוה אין רצונו לומר דוקא באשה נשואה אלא ה"ה פנויה וכו' לכן ראוי ונכון לכל אשה כשרה יראת ה' בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה בתולה או אלמנה שלא תשמע קול שיר בזמירות ולא שום דבר בשום זמן כל זמן שמסיב עמה איש שהיא ערוה עליו וכו' עיי"ש באריכות וד"ל. ויעוין גם דברי טעם שכתוב בזה בירחון המאור היו"ל באמריקה כסלו תשט"ז ואדר תשט"ז עיי"ש, ואכמ"ל בזה יותר.

מסקנא (יא) באשר על כן אם אמנם כן הדבר כי כבו' יצטרך לשבת ולהאזין לקול השירה והזמרה של האחיות, אע"פ שזמירות קדש הם, אסור לו לעשות כזאת, והיא עליו איפוא לוותר על קבלת תפקיד זה.

אך אם יוכל לסדר שלא יצטרך להמצא בשעת הזמירות, שאז תעמודנה לפנינו רק השאלות של שכר שבת ושינוי עשיית הקידוש מהברה אשכנזית שרגיל בה להברה ספרדית בכל כה"ג נלענ"ד דשפיר יש להתיר וכו"ל ויוכל אז איפוא לקבל עליו את התפקיד המוצע לו. והנני בכבוד רב ובהוקרה מרובה אליעזר יהודא וולדינברג.

שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן טו

שאלה: האם הנשים חייבות לברך ברכת הגומל לאחר מחלה או לאחר לידה.

תשובה... וראיתי להגאון רבי יוסף ידיד הלוי בספר תורת חכם (דף כ"ח ע"ג) שהאריך בזה, וכתב, שאין לאשה להיכנס בין האנשים לברך הגומל, משום פריצות, והרהורי עבירה. ע"ש. ואני אומר שאין יצר הרע מצוי לשעה קלה כזאת. וכמו שאמרו בירושלמי (שהובא בתוספות סוכה מ"ז סע"ב, וקידושין ל"ו ע"ב). ומזה סמכו האחרונים להתיר לחתן לקדש אשתו נדה בטבעת. ועמש"כ בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזר סימן י'). ובפרט בזמן הזה שהנשים רגילות לצאת לשוק בין האנשים, וכמו שכתב בספר הלבוש בתשובה שבסוף הספר. וכיוצא בזה כתב התרומת הדשן בספר לקט יושר (חלק יורה דעה עמוד ל"ז). [ויש להשיב עוד על דברי התורת חכם שם. ואכמ"ל]. ויש להוסיף עוד לפי מה שכתב מרן החיד"א בספר ראש דוד (פרשת בשלח דף נ"ד ע"ד), ובספרו מראית העין (נדה י"ג ע"א) שזה שאמרו קול זמר של אשה ערוה, מכל מקום במקום דאיכא אימתא דשכינה, אין לחוש לכך. וראיה לזה ממה שאמרו (בנדה י"ג ע"א) דאמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא אחוז באמה והשתין, דמשום ביעתותא דשכינא לא חיישינן להרהורא. (ובזה פירש מה שכתוב צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל). ע"כ. וכן הובא בספר בני יששכר (חודש כסלו טבת, מאמר ד' סימן קכ"ג). (ועל פי זה פירש בספר בני יששכר שם דברי המדרש, הנך יפה דודי אף נעים, זו גילוי שכינה, אף ערשנו רעננה בשבח בנים ובנות. כלומר, שאם יש גילוי שכינה מותר לבנים ולבנות לשבח ולזמר יחדיו). ובזה ניחא גם כן מה שאמרו במגילה (כ"ג ע"א) הכל עולים למנין שבעה ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה משום כבוד צבור. וכתב הגאון יעב"ץ בהגהותיו שם, כי מה שאמרו ברישא ואפילו אשה, היינו כשאין שבעה אנשים הבקיאם לקרות בתורה, ויש שם אשה בקיאה, שאי אפשר בלעדיה, ובסיפא מדובר כשיש שבעה אנשים הבקיאם לקרות, ולכן לא תקרא אשה בתורה משום כבוד צבור. ע"ש. וע"ע במרדכי (פרק הניזקין סימן ת"ד) שכתב דהיכא דלא אפשר ידחה כבוד צבור ואשה עולה למנין שבעה. ע"ש). ולכאורה איך התיירו להעלות אשה לקרות בתורה בטעמי המקרא, והרי זה כקול זמר באשה. ויותר נכון היה שאיש אחד יקרא כמה פעמים להשלמת מנין העולים, וכדאיתא בתוספתא (פרק ג' דמגילה הלכה ו'), והובא בתוספות גיטין (נ"ט סע"ב), שאם אין שם אלא אחד היודע לקרות בתורה קורא ויושב וחוזר ועומד וקורא וכו', ולאחר התקנה שכל אחד מהעולים לתורה צריך לברך, אין צריך לישב, אלא מברך על כל קריאה לפניו ולאחריה. ע"ש. וכן יש להעיר בזה על מה שכתב הגאון מהר"ד פארדו בחסדי דוד על התוספתא (פרק ג' דמגילה דף ק"ו ע"ד), שמשמע מהתוספתא, שאף על פי שאמרו אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור, מכל מקום אם עלתה לא תרד, הואיל ומן הדין עולה היא למנין שבעה ע"ש. ובע"כ לומר שהתירו לאשה לקרות בצבור כשאין שבעה בקיאים לקרות, משום שבמקום השראת שכינה לא חששו חכמים להרהור. (ומכאן יש להקשות על מה שכתב בעל העיטור בהלכות מגילה, שאין הנשים מוציאות את האנשים ידי חובת מקרא מגילה, משום דקול באשה ערוה. וכן כתבו בספר האשכול חלק ב' עמוד ל', ובארחות חיים הלכות מגילה אות ב'. ומה יענו בההיא דמגילה (כ"ג ע"א) הנ"ל. וצ"ע. ואכמ"ל). ומעתה יש לומר שגם בנ"ד הואיל והאשה נכנסת אך ורק לברכת הגומל ובמקום בי עשרה שכינתא שריא, (סנהדרין ל"ט ע"א), לפיכך אין לחוש לברכת הגומל באופן כזה משום פריצות. ואפילו לפי מה שכתב בספר בני יששכר שם, שבעיקר הדין יש לו מקום לפקפק על דברי החיד"א הנ"ל, נראה דהיינו לענין קול זמר של אשה, מה שאין כן

בנידון דידן לענין ברכת הגומל, בודאי שלכל הדעות מותר. וכמו שנתבאר בחידושי הרשב"א (ברכות כ"ד ע"א). ע"ש. ואכמ"ל. +

שו"ת יחל ישראל סימן צ – (הרב ישראל מאיר לאו)

נשים באמירת קדיש

שנינו במסכת כלה רבתי (פ"כ), מעשה ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם, והיה טוען על ראשו מטען עשרה טעונים, והיה רץ כמרוצת הסוס. גזר עליו רבי עקיבא והעמידו, ואמר לאותו האיש, למה אתה עושה עבודה קשה כזאת, אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה אני מעשיר אותך. אמר לו, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עתה הממונים עלי. א"ל, מה זו ומה מעשיך. א"ל, אותו האיש מת הוא וכל יום ויום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם. א"ל, בני, מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו. א"ל, גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים. א"ל, כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה. א"ל, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פורעניות, שאותו האיש אין לו תקנה, אלא ששמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות, שאלמלא היה לו לזה בן שהוא עומד בקהל ואומר "ברכו" או "יתגדל" ועונים אחריו "יהא שמיה רבא מברך" מיד מתירים אותו מן הפורענות, ואותו האיש לא הניח בן בעולם ועזב אשתו מעוברת ואינו יודע אם תלד זכר מי מלמדו. אותה שעה קיבל עליו רבי עקיבא לילך ולחפש אם הוליד בן כדי שילמדו תורה ויעמידו לפני הציבור. ועיי"ש שמצאו ולימדו קריאת שמע וברכות, ומסיים שם שענה הקהל "יהא שמיה רבא" אותה שעה מיד התירו המת מן הפורענות. (ועיין גם בזוהר סוף פרשת "אחרי מות" שמביא מעשה זה).

והנה בבית - יוסף (יו"ד סי' שעו) הביא מעשה זה ולמד מכאן על החיוב לומר קדיש אחרי הנפטר. ויש לעיין האם זכות אמירת הקדיש היא רק של בן הנפטר או שגם הבת תוכל לומר קדיש אחר אביה, ויעיל לו הדבר.

ומצאנו שאלה זו בשו"ת חוות - יאיר (סי' רכב) הדין באחד שנפטר בלא בנים וציוה שיתפללו וילמדו עשרה אנשים בביתו ואח"כ תאמר הבת קדיש במשך השנה הראשונה. ומכריע החוות - יאיר שאף שאין לנו ראייה לסתור מעשה זה, שהרי מקור הקדיש הוא משום קידוש השם, ובזה גם נשים מצוות. ואף שהמעשה של רבי עקיבא היה בבן זכר מ"מ גם בת יכולה לקדש שם שמים ולגרום נחת רוח לאביה, מ"מ יש לחשוש שע"י כך ייחלשו מנהגי ישראל ועלול כל אחד לבנות במה לעצמו, ומכיוון שמצינו שאסרו חכמים ועשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, על - כן מוטל על כל אחד לשמור ולחזק מפני טעויות ואין לעקור את המנהג שלא תאמר הבת קדיש.

וכן הביא התשובה - מאהבה (בשו"ת או"ח ה"ב סי' רכט אות י) שמצא מנהג יפה בעירו פראג שהיו יושבים זקנים בעזרת בית הכנסת ואומרים תהלים והיו באות בפניהם ילדות בנות חמש ושש שנתיתמו מהוריהן שלא היו להם בנים ואמרו לפניהם קדיש. ומסיים התשובה - מאהבה, ואינו נכון שתבוא אשה אפי' קטנה או גדולה לבית תפילת האנשים.

ומשמע מדבריו שאף שהילדות לא נכנסו לתוך בית הכנסת אפ"ה אסר עליהן לומר קדיש, אך האיסור הוא משום שלא נכון שתבאנה הילדות למקום תפילת אנשים, אבל בבית שפיר דמי. אך בהמשך דבריו הביא את החוות - יאיר שהבאנו שאסר גם בבית. והוסיף עליהם הבית - לחם - יהודה (יו"ד סי' שעו סק"ה) וכתב, כתב בספר חסידים אין לבת בקדיש לא דין ודת ואין זה אלא שטות כי הוא חוכא ואיטולוא. וכן הביא הבאר - היטב (או"ח סי' קלב סק"ה) בשם הכנסת - יחזקאל שאין לנשים בקדיש בכל ענין.

והנה בספר גשר - החיים כתב (בפ"ל ס"ח אות ה), ואם לא השאיר בן אלא בת, אם היא קטנה יש מקומות הרבה שמרשים לה לומר קדיש בבית הכנסת אחר עלינו ואחר שיר של יום או קודם ברוך שאמר, ויש מרשים לה לומר אפי' הקדיש אחר אין כאלוקינו, ויש מקומות שאין מרשים לה כלל לומר בבית הכנסת בלתי אם יש מנין בביתה תוכל לומר שם הקדיש, ובת גדולה לא מרשים בכל אופן לומר קדיש בבית הכנסת.

ומקור ההיתר הוא בשבות - יעקב (ח"ב יו"ד סי' צג), שכתב במי שלא הניח בנים אלא שתי בנות והתיר אחד מתלמידיו לבת קטנה לומר קדיש בביתה במנין, והסכים השבות - יעקב שאם היא כבר אומרת קדיש מהני ויש נחת לאביה מכך, אבל דוקא בבית ולא בבית הכנסת, והביאו השערי - תשובה (או"ח סי' קלב סק"ה).

ובשדי - חמד (מערכת אבילות סי' קס) כתב שמעשה בא לידו וכתב לאסור משום תשובת משנת - בנימין שסובר לאסור מפני שעלולים לטעות ולהשוב שאפשר לצרף נשים למנין, וממילא עלולים לבוא לידי חילול השם. ואין לחשוש לדעת השבות - יעקב שהוא יחידי בענין זה אלא יש לאסור בכל ענין.

וכן כתב בשו"ת תורה - לשמה (סי' כז) שיש לחשוש ממכשול שאשה תכנס לבית הכנסת ותאמר קדיש גם בתוך התפילה. ועיין בחקרי - לב (או"ח סי' מה אות י) שכתב שאם קטן אומר קדיש, אף שאינו נכלל בציבור של עשרה מקדשי השם, מ"מ הנח להם לישראל במנהג שנהגו ומוטב שיהיו שוגגים. אבל באשה אין לומר הנח להם לישראל, שאין זה מנהג הגון משום צניעות.

ובמטה - אפרים (בדיני קדיש יתום שער ד אות ה) מחה כנגד מי שציוה לפני פטירתו שילמדו עשרה בביתו ותאמר הבת קדיש, ובודאי שיש לאסור אם תרצה לומר קדיש בתפילה, שהרי קול באשה ערוה וחלילה לה להשמיע קולה בין בבית הכנסת בין במנין בביתה. ואם תרצה לזכות את אביה תבוא לבית הכנסת ותענה אחר הקדישים שייאמרו שם בכוונה ויודע מחשבות יזכה אותה ואת אביה בזכות כוונותיה. (ועיין באלף - למטה אות ז שביאר שהקדיש נחשב כקול באשה ערוה, ובודאי בזמן הזה דשכיחא פריצותא, עיי"ש).

והנה יצא אחד מגאוני אמריקה הגאון ר' יוסף אליהו הנקין זצ"ל (בקובץ הפרדס, אדר תשכג, ונדפס בכתביו חלק א מאמרים סימן ד) וחידיש שמכיוון שאשה מצווה על קידוש השם, אם היא תעמוד בצניעות בעזרת הנשים בעת אמירת הקדיש בבית הכנסת, היא תוכל לומר קדיש בפני הנשים, ובזה אין קפידא של צניעות.

אלא שקשה להתיר עפ"י דבריו, דהרי בשו"ע (או"ח סי' נה) מבואר שאין אמירת קדיש בפחות מעשרה זכרים, וא"כ אין מנין זכרים לקדיש שלה. ואין לומר שהיא מצטרפת למנין שבבית הכנסת, שהרי כתב ערוך - השלחן (שם ס"כ) שכיוון שלעזרת הנשים יש מחיצה גמורה חשיב כשתי רשויות ואינן מצטרפות להשלים מנין, וא"כ אמירת הקדיש אינה במנין.

ולהלכה נראה שאין לסמוך על היתרו של הגרי"א הנקין, ובמיוחד בימינו יש לחשוש לסברת החוות - יאיר והמשנת - בנימין שעלולים לבוא מתקנים למיניהם וילמדו מכאן להתיר לנשים לעבור לפני התיבה ועלולה לצאת תקלה מתחת ידינו, על כן אין להתיר לנשים לומר קדיש בכל אופן.

ולתוספת ביאור יש מקום להביא את דברי הראשון לציון הגרב"צ עוזיאל זצ"ל (בספרו משפטי - עוזיאל תנינא סי' יג, והובאו הדברים בספר פסקי - עוזיאל סי' ג) שנותן טעם לפסק זה, וזה לשונו:

מתוך דברי הראשונים במדרשיהם וחידישיהם, רזי תורה והלכותיה מתברר שכל ענין הקדיש הוא קבלה מדברי רז"ל, וכיוון שכך אין לנו להוסיף על דבריהם ולחדש סברות מדעתנו בדרוש טעמי הקבלה, כי אף למאן דדריש טעמא דקרא לא דריש טעמי הקבלה, שכל עצמה וקדושתה היא הרזיות והמסתורין שבה שאין שכלנו מגיע להבנת טעמיה וסודותיה. ולכן אין לנו להוסיף על דבריהם ולא לגרוע מהם מדעתנו, הלכך אין לחדש המנהג זה של אמירת קדיש מפני הבנות.

ואל יעלה על הדעת שזה הוא מפני שאין הבנות מזכות את אביהן. שיותר מזה מצאנו, שהן מזכות את כל העם כאמהות ונביאות ישראל שזיכרון וזכותן לא יוסף לנצח מקרב עם ישראל. וגדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים, ובזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. אלא מפני שאין לנו בעינינו כאלה אלא מה שקיבלנו מפני קדמוננו שלאורם אנו הולכים.

ואולם אע"פ שאין לנו יד בנסתרות יש למצוא טעם בדבר על יסוד מה שאמרו רז"ל, ברא מזכה אבא. ופירושם של דברים אלו הוא שהבן הוא המשך צורתו האישית של האב במעשיו ודיבורו ובמילוי מקומו בקרב הציבור. הוא מזכה את אביו בעולם הנשמות, הוא עולם הנצח שנגהו נגלה, כמתוך הענו, בעולם הזה. וזהו סוד קדושתו בעולמו, כדכתיב "נורא אלוקים ממקדשיך" (תהלים סח - לו) וכדרשת חז"ל, אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך. ואפשר לכלול בזה ממקדשיך, כלומר, ממקדשי שמך ניכרת נוראותיך וקדושתך. ותפילתנו באמירת הקדיש "יתגדל ויתקדש שמיא רבא" מכוונת לקידוש שם ה' יתברך ויתעלה בעולמו ובריותיו על ידי ישראל מקדשי שמו בבתי כנסיות ובתי המדרש ובמעשי מצוות שנעשות בציבור שבהם ניכרת הקדושה יותר, כאמור, "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב - לב), ממנו למדו רז"ל שאין קדושה אלא בעשרה, לפי שבעשרה קדמה השכינה ואתיא. זהו סודו של הקדיש עצמו, וזהו גם טעמו של אמירת הקדיש ע"י בניו שהם ממשיכים את צורתו ופעולותיו וממלאים את מקומו בעדת קדושים של עם קדוש.

ודבר כזה כמובן אינו מתמלא אלא ע"י הבנים שהם מצטרפים לעדה מישראל ולא ע"י הבנות, ולכן אינן אומרות קדיש בציבור. אבל מצוות הן לכבד את אביהן בהמשיכן מעשי חסד וצדקה של הוריהן, ובהרבות משלהן, עד שיאמרו עליהן אשרי מי שילדן, אשרי מי שגידלן. ומי שלא זכה לבנים בחייו רצוי והגון מאד שינציח את שמו באהלי תורה שיש בהם תלמידים לומדי ומלמדי תורה, ובזה יהיה נזכר לברכה במקום שהשכינה שורה בו, ומפי לומדי תורה באהלה של תורה. אמנם גם לימוד בן חברו תורה הוא דבר גדול, רצוי ומעולה. ואפשר לצרף שני הדברים ביחד, לימוד בן חברו תורה באהלה של תורה כדי שיהיה זה בן חכם טוב לעצמו ולדורו ויאמר עליו אשרי מי שגידלו לתורה. וזכות התורה תנציח את שמו של מגדלו בעולם הזה, ותיתן לו זכות ועילוי בעולם הנשמות בין צדיקים וחסידים ולומדי תורה בישראל.